

ХАРАЖАТЛАР УСУЛИДАН НАТИЖАГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН БЮДЖЕТЛАШТИРИШГА ЎТИШ

Примова Нигора Икром қизи

ТДИУ Молия ва молиявий технологиялар кафедраси доценти,

Email: n.primova@tsue.uz

ORCID:0000-0003-1423-1013

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol13_iss5/710

Аннотация

Мақолада Ўзбекистон Республикасида бюджет жараёнини ислоҳ қилишнинг долзарб йўналишларидан бири – бюджетлаштиришнинг “харажатлар усули”дан “натижага йўналтирилган бюджетлаштириш” (НЙБ) моделлига ўтиш масалалари ўрганилган. Тадқиқотда НЙБнинг назарий асослари, халқаро тажрибаси, Ўзбекистон шароитида жорий этилишининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти, шунингдек, учрайдиган муаммолар ва уларни ечиш йўллари таҳлил қилинган. Натижага йўналтирилган бюджетлаштириш ташкилотнинг молиявий режаларини ишлаб чиқишни назарда тутди, улар бюджетлаштириш жараёнининг бошида шакллантирилган исталган натижалар рўйхати билан белгилаш ўрганилган. Халқаро тажрибаларга таҳлилий баҳо берилиб, НЙБни жорий этишдаги ижобий ва салбий жиҳатлар аниқланган. Ўзбекистонда НЙБ тизимини жорий этишнинг ўзига хос хусусиятлари, ўрта муддатли режалаштириш, маъмурий ислоҳотлар, маълумотномавий инфратузилма ва кадрлар тайёргарлиги каби омиллар билан боғлиқлиги аниқланган. Тадқиқот натижасида НЙБга босқичма-босқич ўтиш, меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш, кадрлар малакасини ошириш ва ўрта муддатли режалаштириш тизимини жорий этиш бўйича амалий таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: бюджетлаштириш, бюджет жараёнлари, бюджетни режалаштириш, харажатлар усули, натижага йўналтирилган бюджетлаштириш, ресурслар, афзалликлар, бюджет ислоҳоти, молиявий бошқарув, стратегик режалаштириш, самарадорлик, давлат сиёсати.

ПЕРЕХОД ОТ ЗАТРАТНОГО МЕТОДА К РЕЗУЛЬТАТНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ БЮДЖЕТИРОВАНИЮ

Примова Нигора Икром қизи

ТГЭУ, доцент кафедре финансов и финансовых технологий,

Аннотация

В статье изучены вопросы перехода от одного из актуальных направлений реформирования бюджетного процесса в Республике Узбекистан – “затратного метода” бюджетирования к модели “бюджетирования, ориентированного на результат” (БОР). В исследовании проанализированы теоретические основы БОР, международный опыт, социально-экономическое значение его внедрения в условиях Узбекистана, а также встречающиеся проблемы и пути их решения. Бюджетирование, ориентированное на результат, предполагает

разработку финансовых планов организации, которые должны быть определены перечнем желаемых результатов, сформированных в начале процесса бюджетирования. Дана аналитическая оценка международному опыту, определены положительные и отрицательные стороны внедрения БОР. Выявлены особенности внедрения системы БОР в Узбекистане, связанные с такими факторами, как среднесрочное планирование, административные реформы, справочная инфраструктура и подготовка кадров. В результате исследования были разработаны практические предложения по поэтапному переходу на БОР, совершенствованию нормативно-правовой базы, повышению квалификации кадров и внедрению системы среднесрочного планирования.

Ключевые слова: бюджетирование, бюджетные процессы, бюджетное планирование, метод расходов, бюджетирование, ориентированное на результат, ресурсы, преимущества, бюджетная реформа, финансовое управление, стратегическое планирование, эффективность, государственная политика.

TRANSITION FROM COST-BASED METHOD TO RESULT-BASED BUDGETING

Primova Nigora Ikrom qizi

TSUE, Associate Professor, Department of Finance and Financial Technologies

Abstract

The article examines the transition from one of the current areas of budget process reform in the Republic of Uzbekistan – the “cost-based budgeting method” to the “results-based budgeting” (RBB) model. The study analyzes the theoretical foundations of RBB, international experience, the socio-economic significance of its implementation in Uzbekistan, as well as the problems encountered and ways to solve them. Results-based budgeting involves the development of an organization’s financial plans, which should be determined by a list of desired results formed at the beginning of the budgeting process. An analytical assessment of international experience is provided, and the positive and negative aspects of RBB implementation are identified. The features of RBB system implementation in Uzbekistan related to such factors as medium-term planning, administrative reforms, reference infrastructure and personnel training are revealed. As a result of the study, practical proposals were developed for a phased transition to RBB, improvement of the regulatory framework, advanced training of personnel and implementation of a medium-term planning system.

Key words: budgeting, budget processes, budget planning, expenditure method, result-oriented budgeting, resources, advantages, budget reform, financial management, strategic planning, efficiency, public policy.

Кириш

Ўзбекистонда молиявий-бюджет соҳасини ислоҳ қилиш ва миллий иқтисодиётнинг барча тармоқларини самарали ривожлантириш борасидаги долзарб вазифалардан бири – бюджет жараёнини замонавий, натижага йўналтирилган тамойиллар асосида ташкил этишдир. Илгари мамлакатимизда кенг қўлланилаётган ва ресурс-харажатларга эътиборни марказлаштирадиган анъанавий бюджетлаштириш модели самарадорлик ва натижадорликни таъминлашда чекловларга эга бўлмоқда.

Бюджетлаштириш танқис ресурслардан оптимал фойдаланишни таъминлаш учун ташкилот фаолиятини режалаштириш, амалга ошириш ва назорат қилиш воситасидир. Бюджетни режалаштириш жараёнида компаниянинг мақсадлари ва уларга эришиш учун амалга ошириладиган ҳаракатлар тартиби батафсил

тушунтирилади. Унинг муваффақиятли амалга оширилишини таъминлаш учун қабул қилиниши лозим бўлган назорат чоралари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бюджетни тузиш жараёни режалаштириш ва прогнозлаштириш, амалга ошириш, мониторинг ва назорат қилиш ва ниҳоят, бюджет ижросини баҳолашни ўз ичига олади. Турли ташкилотларда бюджетлаштириш жараёнлари корпоратив бошқарув тизими билан боғлиқ сабабларга кўра ҳам, муайян ташқи вазиятлар туфайли ҳам турлича кечиши мумкин. Ўзбекистонда фаолият юритаётган аксарият компаниялар бюджетлаштириш жараёнига нисбатан энг кенг тарқалган ёндашув - моддама-модда бюджет жараёни воситаларидан фойдаланадилар. Шунга қарамай, замонавий амалиётда янги ёндашув - натижага йўналтирилган бюджетлаштириш тобора кўпроқ пайдо бўлмоқда ва муваффақиятли ривожланишда давом этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисида”ги ПФ-158-сон Фармони, 46-мақсадида “Фискал барқарорликни таъминлаш ва давлат мажбуриятларини самарали бошқариш” белгиланган. Ушбу мақсадга эришиш учун 5 та самарадорлик кўрсаткичларидан бири 2030 йилгача “Натижага йўналтирилган бюджетлаштириш” амалиётига тўлиқ ўтиш кўзда тутилган [1].

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Давлат молиясини бошқариш тизимини такомиллаштириш стратегиясининг асосий мақсадларидан бири бу ўрта муддатли бюджет асосларини ишлаб чиқиш ҳамда йиллик бюджетни шакллантиришнинг янги “натижага йўналтирилган бюджет” (Дастурий бюджетлаштириш) тизимини жорий этиш ҳисобланиб, мазкур мақсад бўйича қуйидагилар амалга оширилди [2].

Ҳар бир давлатнинг миллий стратегиясида (5-10 йиллик) белгиланган стратегик мақсадларга эришиш учун давлат бюджетидан сарфланадиган маблағларнинг узвий боғлиқлиги Дастурий бюджетлаштириш тизими орқали таъминланади.

Шу муносабат билан, ушбу тизимга ўтишнинг дастлабки босқичида сўнги уч йилда мамлакатнинг тараққиёт стратегияси ҳамда миллий барқарор ривожланиш мақсадларида белгиланган стратегик мақсадлардан келиб чиқиб, вазирлик ва идоралар бюджет харажатларининг мақсадли индикаторлари белгиланди.

Юқорида қайд этганимиздек, “Ўзбекистон – 2030” Стратегиясида 2030 йилгача “Натижага йўналтирилган бюджетлаштириш” амалиётига тўлиқ ўтиш мақсади қўйилган бўлиб, бу йўналишдаги ишларни илмий-назарий асослаш ва амалиётга тадбиқ этишнинг замонавий усуллари ишлаб чиқиш долзарб аҳамият касб этади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Бюджетлаштиришга янги ёндашувларни жорий этиш давлат секторини бошқариш тизимини ислоҳ қилишнинг ажралмас элементи бўлиб, бошқарув бизнес-технологияларини давлат аппарати фаолиятига ёйишга қаратилган. Натижага йўналтирилган бюджетлаштириш (НЙБ) - бу давлат хизматларининг самарадорлиги ва самарасини оширишга қаратилган бюджет жараёнидаги замонавий ёндашувдир. АҚШда натижага йўналтирилган бюджетлаштириш 1990-йилларнинг ўрталаридан бошлаб амалиётга жорий этила бошланган. АҚШлик иқтисодчи Аллен Шик (Allen Schick) ўз ишларида НЙБнинг амалиётига доир муҳим таҳлилларни тақдим этган. У 2003 йилда чоп этган “The Performing State: Reflection on an Idea Whose Time Has Come but Whose Implementation Has Not” мақоласида НЙБнинг назария ва амалиётдаги муаммоларини ёритиб берган [3]. Дональд Мойниҳан (Donald Moynihan) 2008 йилда

чоп этган “The Dynamics of Performance Management: Constructing Information and Reform” номли илмий ишида [4] НЙБнинг ижроия органларда қандай қўлланилиши ва уларнинг иш фаолиятига таъсирини ўрганган.

Европа Иттифоқида НЙБ “Spending Reviews” концепцияси доирасида ривожлантирилмоқда. Лондон иқтисод мактаби профессори Марк Халл (Mark Hall) ва унинг ҳамкорлари томонидан 2016 йилда эълон қилинган “Performance Budgeting in OECD Countries” номли тадқиқотида [5] ЕИдаги турли мамлакатлар тажрибасини қиёсий таҳлил қилган. Нидерланд олими Йохан Олдерс (Johan Alders) 2019 йилда чоп этган “Performance-Based Budgeting in the Netherlands” мақоласида [6] НЙБнинг Голландиядаги амалиёти ва харажатлар усулидан ўтиш жараёнидаги муаммоларни кўриб чиққан.

Россиялик иқтисодчи В.В. Климанов 2010 йилда эълон қилган “Натижага йўналтирилган бюджетлаштириш: назария ва амалиёт” номли мақоласида [7] Россияда НЙБнинг ривожланиши ва муаммоларини ёритиб берган. Яна бир тадқиқотчи А.М. Лавров томонидан 2015 йилда чоп этилган “Бюджет ислохотлари: натижалар ва самарадорлик” мақоласида [8] НЙБнинг Россия иқтисодиётига таъсирини таҳлил қилган. Ўзбекистонлик иқтисодчилардан Р.Х. Абдуллаев 2019 йилда эълон қилган “Ўзбекистонда натижага йўналтирилган бюджетлаштиришни жорий этишнинг назарий-методологик жиҳатлари” номли мақоласида [9] НЙБнинг миллий иқтисодиётда қўлланилишининг ўзига хос хусусиятларини кўриб чиққан. Шунингдек яна бир тадқиқотчи Ш.Т. Ҳожиева 2020 йилда эълон қилган “Бюджет ташкилотлари фаолиятини натижалар буйича баҳолаш методикаси” номли тадқиқотида [10] НЙБнинг амалиётида қўлланиладиги баҳолаш критерийларини ишлаб чиққан.

Бизнинг тадқиқотларимизда “натижага йўналтирилган бюджетлаштириш” технологиясини бюджетни шакллантириш ва ижро қилишнинг замонавий шакли деб айтиш мумкин. Мазкур технология бюджет харажатлари ва мазкур харажатлардан кутилаётган самара ўртасидаги ўзаро боғлиқликни, бюджет хизматларини кўрсатиш билан эришилган натижани ва уларнинг ижтимоий, иқтисодий самарадорлигини ва натижадорлигини ифодалайди[11].

Тадқиқот методологияси

“Натижага йўналтирилган бюджетлаштириш” технологияси бўйича тадқиқот олиб боришда гуруҳлаш, абстракциялаш, қиёсий таҳлил, таркибий таҳлил усуллари билан кенг фойдаланилди.

Тадқиқотда “натижага йўналтирилган бюджетлаштириш” бўйича тизимли адабиётлар таҳлили амалга оширилди. Ўрни келганда шунингдек таъкидлаш керакки, “натижага йўналтирилган бюджетлаштириш”ни турли адабиётларда технология, модель, услуб, усул, тизим, механизм сифатида ўрганилган.

Таҳлил ва натижалар

Илгари иқтисодиётни бошқаришнинг марказлаштирилган тизими мавжуд бўлган мамлакатлар, шунингдек, кўплаб Ғарб мамлакатлари бюджетни тузишда харажатли ёндашувдан (input budgeting) фойдаланарди. Ушбу ёндашув ресурсларни режалаштириш ва тақсимлашнинг шундай усули билан тавсифланадики, унда ресурслар ва улардан фойдаланишнинг бевосита натижалари, шу жумладан давлат муассасалари фаолияти натижалари ўртасидаги боғлиқлик жуда заиф, яъни

харажатларни бюджетлаштириш биринчи навбатда мавжуд ресурсларга йўналтирилган (1-расм).

Ўз навбатида, натижага йўналтирилган бюджетлаштириш давлат ташкилотлари (вазирлик ва идоралар) фаолиятининг стратегик мақсадлари ва тактик вазифалари, кутилаётган ижтимоий-иқтисодий натижаларини биринчи ўринга қўяди. Бу тегишли дастурлар орқали ресурсларни сафарбар қилиш орқали амалга оширилади. Бундан ташқари, натижага йўналтирилган бюджетлаштиришнинг бошланғич нуқтаси бюджет маблағларини сарфлашнинг тўғридан-тўғри ва якуний натижалари ҳамда кўрсаткичларини аниқлаш бўлиб, улар асосида қўйилган мақсадларга эришиш даражаси ҳақида фикр юритиш мумкин (1-расм).

1-жадвал

“Харажат” модели ва НИБ моделининг қиёсий тавсифи

Таққослаш мезони	“Харажатли” модель	НИБ модели
Режалаштириш объекти	Бюджет харажатлари	Бюджет харажатлари ва натижалар
Молиялаштириш учун “янги” харажатларни танлашнинг асосий тамойили	Сиёсий қарорлар, ўзаро келишув, танлов тартиби непрозрачна	Кутилаётган натижа ва самарадорликка қараб
Режалаштириш фаолияти	Юқори	Нисбатан паст
Режалаштириш даври	Бир йил	Ўрта муддатли давр (3-5 йил)
Бюджет маблағларини бош тақсимловчининг ваколатлари	Нисбатан тор - маблағларни режа ва белгиланган тартибларга мувофиқ сарфлаш	Кенгроқ - энг яхши натижага эришиш учун ресурсларни, шу жумладан бюджет маблағларини бошқариш
Бюджет маблағларини бош тақсимловчининг маъсулияти	Бюджет маблағларидан белгиланган тартибда мақсадли фойдаланиш	Фаолият натижалари
Бюджет маблағларини бош тақсимловчининг иқтисодий манфаатдорлиги	Мавжуд эмас	Бюджет маблағларини бош тақсимловчи бюджет ресурсларини самарали бошқаришдан манфаатдор
Назорат объекти	Бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланиш	Бюджет маблағларини бош тақсимловчи фаолияти натижалари, натижадорлик, бюджет маблағларини сарфлаш самарадорлиги
Назорат органлари	Ташқи назорат органлари	Ташқи назорат органлари, ички назорат

Хорижий тажриба дастурий-мақсадли тамойиллар асосида қўрилган бюджет жараёнига ўтишнинг иккита эҳтимолий варианти мавжудлигидан далолат беради. Биринчи вариант бюджет жараёнининг барча иштирокчилари (энг аввало, вазирлик ва идоралар) бюджет жараёнига дастурий-мақсадли тамойиллар элементларини босқичма-босқич жорий этишдан иборат. Иккинчи вариант қўйидагиларни назарда тутди:

- 1) дастурий-мақсадли бюджетлаштиришнинг барча асосий элементлари бир вақтнинг ўзида жорий этиладиган бир нечта пилот вазирликларни танлаш;
- 2) олинган натижалар таҳлили;
- 3) ислохотларнинг дастлабки режаларига тузатишлар киритиш;
- 4) тузатилган режаларни бошқа вазирлик ва идораларга татбиқ этиш.

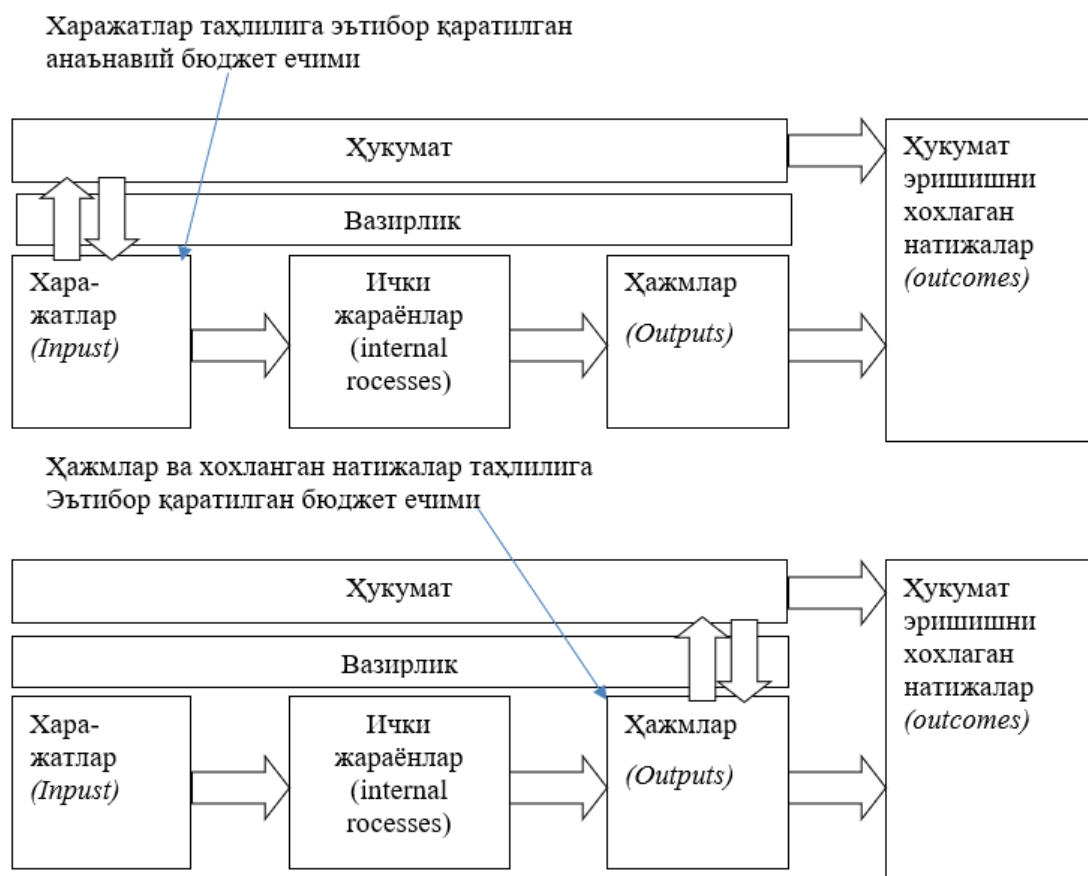
Натижага йўналтирилган бюджетлаштиришга ўтиш, асосан, унинг ижросини назорат қилиш механизмларини босқичма-босқич ўзгартиришни назарда тутати. Бюджет ижросини назорат қилиш учта асосий босқичдан иборат:

1. Иқтисодиёт ва молия вазирлиги, Ҳисоб палатаси ва бошқалар каби марказий назорат органлари томонидан амалга ошириладиган харажатларнинг ташқи назорати.

2. Тармоқ вазирликларининг ўзлари томонидан амалга ошириладиган харажатларнинг ички назорати.

3. Тармоқ вазирликлари бўлинмаларининг бошқарув мустақиллиги, натижаларга эришишдаги масъулияти.

Бюджетни режалаштириш ва ижро этишнинг харажатли усулидан натижага йўналтирилган бюджетлаштиришга самарали ўтиш учун етарлича узоқ вақт ажратиш зарур. Шунинг учун ҳисобга олиш керакки, етакчи ривожланган мамлакатларда ушбу ёндашувни жорий этиш учун бир неча ўн йиллар керак бўлди. Чунончи, АҚШда бу йўналишдаги дастлабки қадамлар бундан ярим аср муқаддам қўйилган бўлиб, ҳозирги вақтда натижага йўналтирилган бюджетлаштириш механизми такомиллашиб бормоқда.

1-расм. Бюджетни режалаштиришга харажатли ва натижавий ёндашув

Энди натижага йўналтирилган бюджетни режалаштиришга ўтиш бу жараёнга қандай ўзгаришлар киритишини кўриб чиқамиз.

1. Харажатларнинг умумий суммасини аниқлаш. Харажатларнинг умумий суммасини аниқлаш тартиби ўзгартирилмоқда. Натижага йўналтирилган бюджетни режалаштиришга ўтиш кўп йиллик (ўрта муддатли) режалаштиришга ўтишни назарда тутди. Одатда натижага йўналтирилган бюджетни режалаштиришдан фойдаланишда қўлланиладиган харажатларни ҳисоблаш усули ҳам йиллар бўйича ва умуман бутун давр учун харажатлар лимитларининг аниқ миқдорларини аниқлашга таъсир кўрсатади.

2. Харажатларни вазирликлар ва идоралар ўртасида тақсимлаш. Харажатларнинг умумий лимити давлат сиёсатининг асосий йўналишлари бўйича бюджетдан молиялаштириш лимитларига айлантирилади, улар келгусида вазирликларнинг дастурлари, кичик дастурлари ва фаолият турларини амалга ошириш харажатларини асослаш учун асос бўлиб хизмат қилади.

3. Вазирликлар томонидан ўзларининг бюджет буюртмаларини шакллантириш. Натижага йўналтирилган бюджетни режалаштириш бюджет жараёнига киритадиган энг муҳим ўзгаришлардан бири вазирликлар томонидан ўз бюджет буюртмаларини тайёрлаш билан боғлиқ. Натижага йўналтирилган бюджетни режалаштириш шароитида бюджетдан молиялаштиришни олиш ва харажатларни асослаш учун буюртмалар мақсадлар ва дастурлар кесимида тузилади. Вазирликларнинг бюджет буюртмалари ягона шаклда тузилади ва бир неча қисмлардан иборат бўлади.

Шунга қарамай, бюджет ташкилотларида бюджетни режалаштиришнинг иккита моделидан муқобил равишда фойдаланиш мумкин. Биринчисида асосий эътибор харажатларни бошқариш ва батафсил назорат қилишга қаратилган бўлиб, натижалар ноаниқ кўрсатилган (анъанавий харажат модели). Бундай моделни харажатли деб аташ мумкин. Иккинчиси (натижавий модель ёки НЙБ) харажатларнинг фақат юқори чегараларини белгилаган ҳолда натижаларни назорат қилиш ва бошқаришни назарда тутди (2-расм).

Анъанавий бюджетлаштири		НЙБ		
Харажатлар. Бюджет харажатлари.	Ресурслар	Тадбирлар. Фаолият жараёнлари	Бюджет хизматлари. Бевосита натижа	Самара Охирги натижа

2-расм. Бюджетни режалаштириш кўрсаткичлари

Яқин вақтларгача молиявий режалаштиришнинг харажатлар модели энг кенг тарқалган эди. Давлат идоралари харажатларини назорат қилиш керак, натижалар эса у ёки бу давлат органининг мавжудлигидан келиб чиқиб, ўз-ўзидан “қўлланилиши” керак, деб ҳисобланарди. Бу позиция ҳеч бўлмаганда учта ҳолат билан мустаҳкамланган.

Биринчидан, у давлат органларининг ўзлари, уларнинг раҳбарлари ва хизматчиларининг манфаатларини акс эттирди, уларга эришилган натижалар учун эмас, балки сарфланган маблағлар учун ҳисобот бериш осонроқ эди. “Оддий ижрочи”, “бюджетдан маблағ олувчи” позициясида туриб, давлат органи ва унинг раҳбарияти қабул қилинган қарорларнинг оқибатлари учун жавобгарликни маъмурий

пирамиданинг энг юқори қисмига юклайди. Жамиятнинг барча даъволари юқори даражадаги раҳбарларга ўтказилади, қуйи даражадаги амалдорлар эса “тоза ва покиза” бўлиб қолади. Улар буйруқни бажарадилар, самарадорликка эмас, балки фақат маблағлардан мақсадли фойдаланишга риоя қилишга интиладилар. Бунда кўпинча бюджетдан мақсадли ёки мақсадсиз фойдаланишни ажратиш жуда қийин бўлади, чунки давлат органларининг вазифалари ва функциялари аниқ белгиланмаган.

Иккинчидан, давлат бошқарувидаги натижалар харажатлардан фарқли ўлароқ, ўлчаш, назорат қилиш ва бошқариш учун беқиёс даражада мураккаб ва камроқ расмийлаштирилладиган предмет бўлиб туюлади. Анъанага риоя қилган ҳолда, раҳбарлар қўл остидаги ташкилотларга маблағларни тасарруф этишда кўпроқ эркинлик бериш имкониятига жуда эҳтиёткорлик билан ёндашадилар. Мажбурий топшириқ сифатидаги кўрсаткичлар назорат қилиш учун жуда ишончсиз кўринади. Давлат органининг вазифаси аниқ белгиланмаган, унинг ваколатларига турли хил ва кўпинча бир-бирига мос келмайдиган функциялар киритилган бўлади.

Учинчидан, давлат хизматида молиявий режалаштиришнинг мавжуд тизимини сақлаб қолишнинг “объектив” сабаби сифатида бюджет маблағларининг етишмаслиги ва мамлакатнинг мураккаб иқтисодий аҳволи кўрсатилади.

2-жадвал

Режалаштиришнинг харажатли ва натижавий моделини таққослаш

Харажатли модель (2-расм)	Натижага йўналтирилган модель (2-расм)
1. Бюджетнинг мақсади – давлат органлари, муассасалари, бошқа бюджетдан маблағ олувчиларнинг ҳар бирига уларни қаттиқ назорат қилиш мақсадида ҳар хил турдаги бюджет таснифининг каср моддалари бўйича харажатлар суммаларини тасдиқлашдан иборат.	1. Бюджетнинг вазифаси - харажатларнинг устуворлигини белгилаш, оператив бошқариш учун кенглик бериш, маблағларни тежаш учун рағбатлар яратиш. Харажатлар функциялар, дастурлар, хизматлар, фаолият турлари ва уларнинг натижаларига боғлиқ.
2. Давлат органлари (муассаса-лари) бюджет харажатларининг объекти ҳисобланади. Бюджетнинг иқтисодий ва идоравий тузилиши устувор ҳисобланади. Харажатларнинг ортиқча тавсифи мавжуд	2. Харажатлар муайян пировард натижаларни назарда тутувчи фаолият турлари ва вазифалар бўйича тақсимланади. Бюджет харажатларининг функционал ва дастурий тузилмаси устувор ҳисобланади.
3. Бюджетни режалаштириш қуйидан-юқорига қараб амалга оширилади. Режалаштиришда ресурсларга (молиявий, кадр-ларга ва бошқаларга) бўлган эҳтиёжни асослаш асосий ҳисобланади. Бюджет бир йилга белгиланади. Фаолиятдан кутилаётган натижалар унинг натижадорлиги каби асосланмайди. Режалаштириш, асосан, идоралар ва уларнинг сметалари кесимида амалга оширилади.	3. Режалаштириш юқоридан - пастга қараб амалга оширилади. Фаолиятни режалаштиришда устуворликлар ва кутилаётган натижаларни асослаш бошланғич ҳисобланади. Бюджет харажатлари натижа кўрсаткичларига унинг ўсишини таъминловчи омиллар ва чоратадбирларни ажратиб кўрсатган ҳолда натижадорлик ҳисоб-китоблари орқали “боғланади”. Режалаштириш-нинг дастурий усули асосий бўлиб қолади. Ажратилган маблағларнинг узоқ муддатли ўтиш лимитлари белгиланади ва уларга ҳар йили тузатишлар киритилади.

<p>4. Бюджетни бошқариш асосан унинг харажат моддалари ва бюджет ёзувлари бўйича ижросини назорат қилишдан иборат. Моддалар ва бўлимлар ўртасида маблағларни қайта тақсимлашга йўл қўйилмайди ёки жуда қийин. Бюджет ҳисобварағидаги қолдиқ маблағлар йил охирида тугатилади. Бюджетни бошқаришда “Фойдалан ёки йўқотасан” тамойили асосий ҳисобланади.</p>	<p>4. Давлат органлари ва уларнинг бўлинмалари раҳбарларига маблағларни тезкор бошқариш (харажатлар моддалари ва даврлари ўртасида ўтказиш) имконияти берилади. Фақат маълум функциялар ва фаолият турлари учун ажратилган маблағларнинг умумий суммаси (глобал бюджет) чекланади. Бюджетнинг қатъий белгиланган миқдори фаолиятни рационаллаштириш ҳисобига унинг нисбий тежамкорлигини рағбатлантиради.</p>
<p>5. Марказий ёки ихтисослаш-тирилган идоралар томонидан амалга ошириладиган ташқи назорат устунлик қилади. Харажат ва даромад операциялари юқори турувчи ёки махсус назорат органлари томонидан олдиндан тасдиқланади.</p>	<p>5. Олдини олувчи ички назоратга устунлик берилади. Қарор қабул қилиш масъулияти қўйи бўғинларга юклатилади. Молия ва фаолият натижаларининг мониторинги ва кейинги ташқи аудити ўтказилади. Белгиланган маблағ ажратиш лимитлари доирасида харажатлар ва даромадларни олдиндан тасдиқлаш талаб этилмайди.</p>
<p>6. Фаолиятни баҳолаш харажат ва даромад операцияларининг уларни амалга ошириш меъёрлари ва қоидаларига мувофиқлиги асосида амалга оширилади. Фаолиятни оқилона ташкил этиш ва маблағларни тежаш учун рағбатлар мавжуд эмас.</p>	<p>6. Фаолиятни баҳолаш режа-ларга мувофиқ эришилган натижалар бўйича амалга оширилади. Молия дастурлар, фаолият турлари ва вазифалар бўйича ажратилган маблағларнинг жамланган лимитлари доирасида назорат қилинади. Тежалган маблағлар (ёки уларнинг бир қисми) ташкилот раҳбариятининг хоҳишига кўра фаолиятни ривожлантириш ёки қўшимча иш ҳақи тўлаш учун ишлатилиши мумкин.</p>

Харажатли модель тамойиллари

Харажатларни батафсил режалаштириш

Харажатлар 1- $\$$
 Харажатлар 2- $\$$
 Харажатлар 3- $\$$

“Мукамал” вариант -
 режанинг 100% бажарилиши

НЙБ модели тамойиллари

Натижаларни режалаштириш

o Натижа 1+ $\$$
 o Натижа 2 + $\$$
 o Натижа 3+ $\$$

Мақсад – Ресурсларни кам харажати
 шароитида энг яхши **натижага** эришиш

2-расм. Бюджетни режалаштириш моделининг тамойиллари

Аҳоли: 5 ёшгача бўлган болалар

Натижа: болалар мактабга соғлом ва таълимга тайёр ҳолда чиқади

Қўшимча: биз натижани қандай ҳис этамиз

Индексаторлар:-----

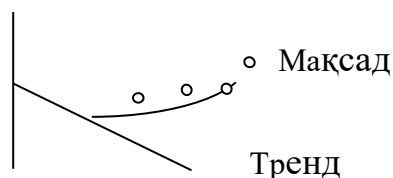
(натижа ўлчагичлари)

ўзгартирмоқчимиз?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Кузатув графиклари:

Мавжуд тенденцияни қандай

Қўшимча: маълумотларни ишлаб чиқиш дастури

Қўшимча: ёмон натижалар қийматини таҳлил қилиш

Кузатув жадваллари тавсифи:

Графиклар натижаларни қандай акс эттириши ҳақида маълумот берилади

1. Қўшимча: маълумот ва тадқиқот режаси

4

Ҳамкорлар ва уларнинг аҳамияти:

Жамоат ва хусусий сектор ташкилотлари

Энг яхши амалиётчилар: - - -

Натижага эришиш учун нима талаб эти.

Қўшимча: маълумот ва тадқиқот режаси

Мезонлар: -----

Қўйидагиларни ўз ичига олади

Ўзига хослик

Маблақ

Қиймат

Ютуқлар

Ҳаракатлар режаси ва и бюджет:--- --

Биз нима қилишни таклиф қиламиз: ҳаракатлар режаси (кўпинча бир неча йилга) ва бюджет.

Таклиф этилаётган ҳаракатлар хизматларнинг ижтимоий тизимига қандай жойлаштирилади,

Самарадорлик ўлчовлари: бу қанчалик самарали?

3-расм. Натижага йўналтирилган қарор қабул қилиш намунаси

НЙБга амалий мисол сифатида қўйидагиларни кўриб чиқамиз:

Бюджет жараёнини НЙБ тамойиллари асосида ислоҳ қилиш - бу ўз-ўзидан мақсад эмас, балки давлат органлари фаолияти самарадорлигини ошириш, уларни ўз-ўзига хизмат кўрсатишга эмас, балки куч-ғайратни жамият учун устувор йўналишларга қаратишга рағбатлантириш воситаси, инструментиدير.

Бу айнан нимани англатади? Масалан, 12 йиллик таълимга ўтиш зарурлиги ва, бинобарин, бундай ислохотни молиялаштиришнинг мақсадга мувофиқлиги тўғрисидаги масалани ҳал этиш:

таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан келиб чиқиб;

- бошқа соҳалардаги, масалан, фан, маданият, соғлиқни сақлаш соҳасидаги устуворликларнинг ижтимоий аҳамияти билан таққослаганда;

- ушбу ва муқобил ислохотларнинг кутилаётган натижаларини пухта баҳолаш асосида;

- таълимнинг аввалги ислохотлари, энг аввало, 11 йиллик таълимга ўтиш бўйича ислохот қандай самара берганини синчковлик билан ҳар томонлама баҳолаш асосида. Яъни, 11 йиллик таълимни ислоҳ қилишнинг ҳақиқий натижаларини у режалаштирилган даврда кутилган натижалар ва ҳақиқатда талаб қилинган харажатлар билан етарлича аниқлик билан ўлчаш имконини берадиган маълумотлар асосида.

Амалда шундай бўлиши учун, у ёки бу ислохотнинг (у ёки бу харажатларнинг) самарасизлиги оддий кўз билан кўринишини кутиб ўтирмасдан, катта миқдордаги бюджет маблағлари сарфлаб бўлинганидан кейин бюджет жараёнининг барча босқичлари, шунингдек, унинг иштирокчилари функциялари тезкорлик билан ислоҳ қилинади.

НЙБда бюджет лойиҳасини ишлаб чиқиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларини аниқлаштиришдан бошланади. Вазирликлар учун бу деярли қўйидагиларни англатади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Олий Мажлис йиғилишидаги маърузасида “таълим соҳасидаги ислохотлар натижаларига иқтисодиётнинг таъсирчанлигини ошириш” истиқболли вазифасини қўймоқда.

Бу тегишли вазирликларнинг, биринчи навбатда, ушбу ҳолатда Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлигининг стратегик мақсадларида ўз аксини топиши керак.

Бундан ташқари, вазирликлар белгиланган мақсадни қандай амалга оширишлари, яъни ушбу мақсадни амалга ошириш учун қандай аниқ вазифаларни ҳал қилишлари кераклигини аниқлаб олишлари керак.

Кейинги қадам - вазирликлар ушбу вазифаларни амалга ошириш учун дастурлар тўпламини ишлаб чиқиши керак (ёки мавжуд дастурларга тузатишлар киритиши керак).

Бунда ушбу дастурларни амалга оширишда қандай аниқ натижаларга эришилади, деган саволга биринчи даражали аҳамият берилиши лозим.

Ва энг муҳими, бу натижаларга қандай эришилганини кузатиш имконини берадиган кўрсаткичлар ишлаб чиқилиши керак, яъни “иқтисодиётнинг таълим

ислохотларига таъсирчанлиги” қанчалик ошаётганини ўлчаш мумкин бўлган кўрсаткичлар.

Фақат шундан кейингина дастурларнинг бутун даври учун ҳам, келгуси бюджет йили учун ҳам харажатларни баҳолашга ўтиш мумкин бўлади. Бюджетни тайёрлашнинг бундай жараёни бюджетлаштиришнинг харажат усулидан сезиларли даражада фарқ қилади, бунда - ҳеч бўлмаганда, унинг соф кўринишида - устуворликлар ва натижалар эмас, балки вазирликнинг харажат эҳтиёжлари бошланғич нуқта ҳисобланади.

Шундай қилиб, НИБ бюджет харажатларини устувор йўналишлар билан боғлаш воситаларига хизмат қилади. Бундай ёндашувда белгиланган устуворлик фақат даъват бўлиб қолмаслиги эҳтимоли бюджет лойиҳасини тузишнинг харажатли усулига қараганда анча юқори.

Давлат бошқаруви соҳасида фаолиятни режалаштириш, молиявий бошқариш ва назорат қилишнинг шаклланган амалиётини сақлаб қолиш харажатлар моделининг қуйидаги камчиликларига олиб келади:

- Молиявий қарорларни қабул қилиш учун жавобгарлик бошқарувнинг энг юқори даражаларида тўпланган бўлиб, улар ҳаддан ташқари юкланган ва кўпинча кирувчи маълумотларни етарли даражада қабул қила олмайдилар. Кўплаб келишувларни талаб қиладиган қарор қабул қилиш жараёни чўзилмоқда. Қарорларнинг ўзи баъзан долзарб бўлмай қолади.

- Давлат бошқарувининг қуйи бўғинида масъулият даражаси пасаяди ва ташаббускорлик чекланади. Маблағларни тежаш, маҳаллий ресурслардан самарали фойдаланишга қизиқиш йўқ. Иш ҳақи мақоми ва даражаси бўйсунувчилар сони, стаж, бажариладиган кўрсатмалар ҳажми, яъни якуний натижалар билан боғлиқ бўлмаган параметрлар билан белгиланади.

- Ишлар ва хизматлар бирлигига харажатларнинг ўсишини рағбатлантириш доимий равишда амал қилади, чунки амалдорлар ўз ҳаётларини яхшилаш учун бошқа имкониятларга эга бўлмасдан, ички рационализацияни амалга оширмасдан, вақти-вақти билан таъминот харажатларини ошириш талаблари билан мурожаат қилдилар.

- Фаолиятнинг якуний натижалари ўз-ўзини назорат қилувчи молиявий интизомга риоя қилиш билан таққослаганда иккинчи даражали бўлиб чиқади.

Бундай тизим эртами-кечми молиявий инқироз ёқасига келиб қолиши аниқ. Бюджетдан ажратиладиган маблағлар муттасил етишмайди, давлат хизмати меҳнат бозорида рақобатбардошлигини, шу билан бирга жамиятнинг мураккаблиги ва кўлами тобора ортиб бораётган талабларига бардош бериш имкониятини ҳам пасая бошлайди.

Бундай вазиятни олдиндан кўра билган ҳолда, бюджетга нисбатан фаровонроқ ва қатъийроқ бюджет интизомига эга бўлган кўплаб мамлакатлар натижалар бўйича бюджетлаштириш тизимига ўтиш дастурларини қабул қилдилар. Улар қаторига, масалан, давлат бошқаруви ва бюджетлаштиришнинг анъанавий консерватив тизимига эга мамлакатлар - Германия (2008 йилдан янги тизимга ўтиш дастури) ва Франция (2006 йилдан дастурни амалга ошириш) киради.

Юқорида айтиб ўтилганидек, бюджетни режалаштириш ва ижро этишда янгича ёндашувни жорий этиш давлат бошқарувини ислоҳ қилиш умумий жараёнининг таркибий қисми ҳисобланади. У, хусусан, истиқболли бюджетни режалаштиришни

жорий этиш ва тегишли институционал ўзгаришлар билан бирга олиб борилиши керак. Барча саъй-ҳаракатларнинг натижаси давлат томонидан бюджет ресурсларини давлат сиёсатининг устувор йўналишлари ўртасида янада самарали тақсимлаш ва улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўлиши керак.

Натижага йўналтирилган бюджетлаштиришни жорий этиш орқали Иқтисодиёт ва молия вазирлиги назорат функцияларини тармоқ вазирликларига ўтказиш ва давлат сиёсати масалаларига ҳамда бюджет харажатларининг самарадорлигини таҳлил қилишга кўпроқ эътибор қаратиш, уларни давлат сиёсатининг устувор йўналишлари билан ўзаро боғлаш имкониятига эга бўлмоқда.

Тармоқ вазирликлари учун натижага йўналтирилган бюджетлаштиришнинг афзалликлари назорат қилувчи органларнинг улар фаолияти устидан майда васийлик қилишдан воз кечиши ва уларга юклатилган давлат функцияларини бажаришда кўпроқ эркинлик беришдан иборат. Тармоқ вазирликлари учун бу яна шуни англатадики, улар бюджет буюртмаларини натижага йўналтирилган бюджетлаштириш талабларига мувофиқ асослашлари ва парламентда ўзлари ҳимоя қилишлари керак.

Умуман олганда, жамият учун натижага йўналтирилган бюджетлаштиришнинг аҳамияти шундаки, у ҳукумат ўз олдида қандай мақсадларни қўяётганини, улар аҳолининг (турли гуруҳлари) эҳтиёжларига қанчалик жавоб беришини ва ҳукумат белгиланган мақсадларга қай даражада эришаётганини яхшироқ тушунишга имкон беради.

Бироқ бугунги кунда мамлакат бюджет тизими натижага йўналтирилган бюджетлаштириш тамойилларини жорий этишга етарли даражада тайёр эмас. Тизим таҳлили шуни кўрсатдики, вазирлик ва идоралар ҳар доим ҳам молиялаштириш натижаларини у ёки бу идора фаолияти натижаларига боғлаш зарур бўлганда натижага йўналтирилган бюджетлаштириш тамойилининг моҳиятини тўлиқ тушунмайдилар. Бошқа томондан, кўплаб бошқа муаммолар ҳам аниқланди, масалан, функцияларнинг такрорланиши ёки у ёки бу тузилмалар фаолияти натижаларининг йўқлиги. Шундай қилиб, бу тайёр эмаслик икки жиҳатда намоён бўлди: тузилмаларнинг ўзлари бу тамойилни жорий этишга тайёр эмаслигида ва тизимнинг мавжуд схемаларга тез мослашишга тайёр эмаслигида.

3-жадвал

НЙБдан фойдаланишнинг афзалликлари

Ҳукумат учун НЙБдан фойдаланишнинг афзалликлари:

- давлат вазифаларини амалга ошириш ва давлат фаолиятининг турли соҳаларида бюджет маблағларидан фойдаланиш тўғрисида мунтазам равишда тўлиқроқ маълумот олиш;
- давлат сиёсатининг устувор йўналишларига мувофиқ дастурларни амалга ошириш натижалари тўғрисида аниқроқ ва тўлиқроқ маълумот олиш орқали бюджет маблағларини харажатларнинг рақобатдош моддалари ўртасида янада самарали тақсимлаш имконияти;
- давлат сектори фаолияти самарадорлигини ошириш ҳисобига бюджет маблағларини тежаш;
- кутилаётган натижалар ва харажатлар нуқтаи назаридан дастурларнинг бир нечта таклиф этилаётган вариантларини таққослаш имконияти;

- natijadorlik kўrsatkichlarini belgilash va amalda eriшилган natijalarni rejalashtirilgan natijalar bilan taqqoslash orqali vazirlik va idoralар faоliяти ustidan nazoratni kuchaytiriш uchun шart-шaroitлар;

- бир-бирини такрорловчи, самарасиз дастурларни аниқлаш ва бекор қилиш.

Муассасалар учун НЙБдан фойдаланишнинг афзалликлари:

- белгиланган natijalарга эришиш uchun бюджет маблағларини мустақил сарфлаш имконияти (харажатларни тезкор бошқаришда мустақиллик, маблағларни тежаш, ажратмалар лимитларига риоя қилган ҳолда ва дастурлар доирасида харажатлар таркибини ўзгартириш);

- дастурни амалга оширишдан кутилаётган natijalar ва бунинг uchun талаб қилинадиган ресурслар ҳажми ўртасида ҳеч бўлмаганда тахминий боғлиқликни ўрнатиш имконияти, ўз faоliятини яхшироқ rejalashtiriш;

- бюджетдан молиялаштиришни кўпайтириш тўғрисидаги сўровларни дастурни амалга ошириш самарадорлигининг иқтисодий асосланган ҳисоб-китоби билан мустаҳкамлаш имконияти.

НЙБдан фойдаланишнинг жамият учун афзалликлари:

- natijaга йўналтирилган бюджетлаштириш ҳукумат ўз олдига қандай мақсадларни қўяётганини, қўйилган мақсадлар аҳоли эҳтиёжларига қанчалик жавоб беришини, бу мақсадларга қай даражада ва қандай харажатлар эвазига эришиш мумкинлигини яхшироқ тушуниш имконини беради.

Бундан ташқари, natijaга йўналтирилган бюджетлаштириш, албатта, ўрта муддатли молиявий rejalashtiriш тизимини жорий этиш билан боғлиқ бўлиб, бунда бюджет маълум бир ўрта муддатли режани тасдиқлаш билан параллел равишда тасдиқланади. Сўнгги йилларда мамлакатимизда амалда жорий жараённи бошқариш тизими эмас, балки инқирозга қарши бошқарув тизими қўлланилди ва шу сабабли ўрта муддатли rejalashtiriшни қандайдир тарзда жорий этиш ҳақида гапириш жуда қийин эди. Турли сиёсий ва иқтисодий хавф-хатарларни ҳисобга олган ҳолда, мамлакатимизда уч йилдан кейин нима бўлишини олдиндан айтиш ҳозир ҳам анча қийин. Ўрта муддатли rejalashtiriш тизимисиз эса natijaга йўналтирилган бюджетлаштириш амал қилмайди.

Бундан ташқари, мамлакатда бюджетлараро муносабатларни ислоҳ қилиш, аниқроғи, турли даражадаги ҳоқимият органлари ўртасида юритиш предметлари ва ваколатларни чегаралаш билан боғлиқ ислоҳот тугалланмаган. Шу муносабат билан у ёки бу тузилмалар faоliятининг natijalarини аниқлаш ҳозирча қийин, чунки уларнинг функционал вазифалари норматив даражада ҳали охиригача ёзиб қўйилмаган.

Natijaга йўналтирилган бюджетлаштириш тамойилларини жорий этиш билан бир қаторда, ушбу тамойилнинг бошқа томони бўлган маъмурий ислоҳот, бюджет ҳисоби тизимини ўзгартириш, бюджет таснифи, бюджет муассасалари тармоғини қайта тузиш ва бошқалар амалга оширилмоқда. Бу жараёнлар ҳали тугалланмаган ва улар ўзаро боғлиқ бўлиши керак. Шунинг uchun мамлакат ва бутун бюджет тизимининг янги тамойилларга ўтишга тўлиқ тайёрлиги ҳақида гапириш мумкин эмас.

Бундан ташқари, ушбу ислоҳотни амалга оширишда чалкашлик хавфи мавжуд, чунки баъзи idoralар natijaга йўналтирилган бюджетлаштириш тизимига қайта тузилиши жуда қийин. Масалан, Ташқи ишлар вазирлиги faоliятида сезиларли natijalarни тасаввур қилиш қийин. Унинг uchun кўп жиҳатдан жорий молиялаштириш сақланиб қолиши керак. Республика idoralари томонидан ҳал этиладиган вазифалар

борки, улар аниқ натижага олиб келмаслиги мумкин. Шунга кўра, уларни молиялаштириш жорий режимда ушлаб турилиши керак.

Тармоқ вазирлигининг бюджет буюртмаси шаклининг шартли намунаси

Ушбу иловада натижага йўналтирилган бюджетлаштириш тамойилларига жавоб берадиган бюджет буюртмаси шаклини кўрсатувчи шартли мисол келтирилган. Вазирликлар ундан режалаштирилган натижаларга эришиш орқали аниқ тактик вазифаларни бажаришга қаратилган реал дастурларни молиялаштириш учун буюртмалар тузишда фойдаланишлари мумкин.

Мисол шартли таълим вазирлигига тегишли.

Ушбу вазирликнинг стратегик мақсади мамлакатнинг барча аҳолисига ўз билимларини ошириш ва касбий даражасини ошириш имкониятини берадиган таълим тизимини яратишдан иборат.

Стратегик мақсадни амалга ошириш учун вазирлик учта тактик вазифани шакллантирди:

1-тактик вазифа: Бошланғич ва ўрта таълим сифатини ошириш.

2-тактик вазифа: Олий таълим, кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш тизимини такомиллаштириш.

3-тактик вазифа: Жаҳон стандартларига мувофиқ ўқитишнинг методик базасини яратиш.

Тактик вазифаларнинг ҳар бири бир ёки бир неча дастурларни амалга ошириш орқали бажарилиши мумкин. Дастурларнинг ҳар бири учун маълум бир бюджет ажратилади, унда “ички харажатлар” моддасига вазирликнинг уларни амалга ошириш харажатлари киритилади.

Хусусан, 1-тактик вазифани бажариш учун тегишли бюджетларга эга бўлган учта дастур ишлаб чиқилган.

1-тактик вазифани бажаришга йўналтирилган дастурлар	Режалаштирилган тадбирлар	Бюджет (млн. сўм.)
1.1. Бошланғич ва ўрта таълимнинг моддий-техник базасини ривожлантириш	Мактабларни қуриш ва қайта таъмирлаш, Ўқув жиҳозлари ва компьютер техникасини харид қилиш	5600 400
1.2. Имконияти чекланган болаларга ёрдам	Давлат тилини билмайдиган болаларга ёрдам	750 10
1.3. Мактабда ўқитиш сифатини ошириш	Ногирон болаларга ёрдам Грантлар тақдим этиш Ишлаб чиқариш амалиётини ташкил этиш Дарсликлар сотиб олиш учун субсидиялар	35 10 125
Ички харажатлар	Мактаб кутубхоналарини субсидиялаш	350
	Жами	7280

Хулоса

Юқоридагиларга асосланиб шуни таъкидлаш лозимки натижага йўналтирилган бюджетлаштиришга ўтиш – бу фақат молиявий-ҳисобот механизмининг ўзгартириш эмас, балки бутун давлат бошқаруви философиясини, фаолиятни баҳолаш ва назорат

қилишнинг янги тамойилларини жорий этишдир. НИБ модели давлат органларининг фаолиятини стратегик мақсадларга эришиш воситаси сифатида кўриб, молиявий ресурсларни самарали тақсимлаш ва улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш имконини беради.

Хорижий мамлакатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, НИБга ўтиш узоқ муддатли (ўн йиллаб давом этадиган) ва мураккаб жараён бўлиб, у фақат молиявий тизимни эмас, балки маъмурий, ахборот алмашинуви ва кадрлар тизимини ҳам ўз ичига оладиган комплекс ёндашувни талаб этади. Республика учун бу жараён янада долзарб бўлиб, мамлакатимизда ўрта муддатли режалаштириш тизимининг мураккаблиги ва талабга жавоб бермаслиги, турли даражадаги ҳокимият органлари ўртасидаги ваколат ва мансабдорлик чегараларининг номаълумлиги, функционал вазифаларнинг аниқланмаганлиги каби муаммолар мавжуд.

Шу билан бирга, НИБни жорий этиш ҳукумат фаолиятининг очиқлиги ва шаффофлигини ошириш, жамоатчилик назоратини кучайтириш, давлат хизматчиларининг маъсулияти ва жонбозлигини ошириш орқали ижтимоий-иқтисодий ривожланиш самарадорлигини сезиларли даражада ошириш имконини вижудга келтиради.

Натижага йўналтирилган бюджетлаштириш тизимига муваффақиятли ўтиш учун қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш зарур:

- босқичма-босқич ёндашувни жорий этиш;
- меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш;
- кадрлар тайёргарлиги ва маданиятини ўзгартириш;
- ахборот таъминоти инфратузилмани ривожлантириш;
- ўрта муддатли молиявий режалаштириш тизимини жорий этиш;
- вазифалар ва ваколатларни аниқлаш ва мустаҳкамлаш.

Хулоса қилиб айтганда, натижага йўналтирилган бюджетлаштиришга ўтиш Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожини ва давлат бошқаруви самарадорлигини оширишнинг муҳим омили бўлиб, унинг муваффақлиги босқичма-босқич, изчил ва барча ҳайъатларнинг ўзаро ҳамкорлигидаги комплекс ёндашувни талаб этади.

Адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисида”ги ПФ-158-сон Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 12.09.2023 й., 06/23/158/0694-сон.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 24.08.2020 йилдаги “2020 — 2024 йилларда Ўзбекистон Республикаси давлат молиясини бошқариш тизимини такомиллаштириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги 506-сон Қарори. <https://lex.uz/docs/4966572>

3. Allen Schick, 2003. “The Performing State: Reflection on an Idea Whose Time Has Come but Whose Implementation Has Not.” OECD Journal on Budgeting, OECD Publishing, vol. 3(2), pages 71-103.

4. Moynihan, D.P. (2008) The Dynamics of Performance Management: Constructing Information and Reform. Georgetown University Press, Washington DC.

5. Hall, M. (2016). Performance Budgeting in OECD Countries. OECD Journal on Budgeting.

6. Alders, J. (2019). Performance-Based Budgeting in the Netherlands. Public Money & Management.

7. Климанов В.В. (2010). Бюджетирование, ориентированное на результат: теория и практика. Москва: ИЭПП., 2010 г.

8. Лавров, А. М. Бюджетная реформа в России : от управления затратами к управлению результатами / А. М. Лавров. - Москва, 2018. - 555 с. - (Общественные финансы ; вып. 10).

9. Абдуллаев Р.Х. (2019). Ўзбекистонда натижага йўналтирилган бюджетлаштиришни жорий этишнинг назарий-методологик жиҳатлари. Иқтисод ва инновацион технологиялар илмий-электрон журналы. 2019 й.

10. Ҳожиёва Ш.Т. Бюджет ташкилотлари фаолиятини натибалар буйича баҳолаш методикаси. Молия ва бозор иқтисодиёти. 2020 й.

11. Примова Н. Ўзбекистонда натижага йўналтирилган бюджетлаштириш механизмини ривожлантириш. // “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” илмий-электрон журналы. 2024 й. №4-сон.